

Indledningen er redigeret af Katja Gottlieb og Krista Stinne Greve Rasmussen
Tilsyn ved dr.theol. Jesper Tang Nielsen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med
punktkommentarer, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

Salmesblad til Vartov julen 1847

ved Else Riisager

Indhold

- 1 Julesalmer til Vartov kirke
- 2 Guds Menighed, syng for vor Skaber i Løn
- 3 Salmesbladene til Vartov kirke
- 4 Anvendt litteratur
  - 4.1 Trykt
  - 4.2 Utrykt

1 Julesalmer til Vartov kirke

Grundtvigs salme “Guds Menighed, syng for vor Skaber i Løn” har været den første opfordring til folkekirkens medlemmer, når de har åbnet salmebogen, de seneste halvfjerds år. Både i *Den Danske Salmebog* fra 1953 og fra 2002 har den lille salme på tre strofer stået som den første blandt lovsangene og dermed den første i salmebogen. Da Grundtvig udgav salmen, indledte den en lille folder eller et salmesblad, som han havde sørget for at få trykt til brug i Vartov Hospitalskirke, julen 1847.

2 Guds Menighed, syng for vor Skaber i Løn

Salmen med sine tre korte strofer er komprimeret i sin stil og sit indhold, og den peger ikke alene ind i centrale kristne sandheder, men også tilbage i dansk, folkelig kultur.

Grundtvigs salme indeholder lån fra folkevisegenren. Salmen kan i sin form betegnes som en folkevisepastiche, hvor mellemkvædet i anden verslinje varierer og er tilpasset strofens emne, mens omkvædet i fjerde verslinje er ens. Formen og omkvædene er stærkt inspireret af folkevisen “Harpens Kraft” (DgF 40). Igennem 1847 havde

Grundtvig arbejdede på en stor folkevisesudgave, *Danske Kæmpeviser til Skole-Brug*, hvor han havde moderniseret og tilpasset gamle forlæg. Bogen udkom omkring den 16. oktober 1847, og blandt delgenren kæmpeviser, dvs. helteviser, finder man "Harpens Kraft" under titlen "Guldharpen" og med førstelinjen "Hr. Villemand og hans Mø saa pur". Visen handler om Villemand og hans fæstemø, der, mens de spiller brætspil, taler om hendes frygt for at ride over Blidebro efter brylluppet. Trods forholdsregler falder hun i vandet ved broen og synker til bunds, da de rider over. Men ved at spille mesterligt på sin harpe med guldstrengene redder Villemand hende ud af troldens arme og op af søen. I folkevisen lyder mellemkvædet "Strængen er af Guld" og omkvædet "Så liflig leged' [dvs. spillede] han for sin Jomfru!" (s. 168-170, se "Guldharpen" ved at [klikke her](#)).

I salmebladet er der ingen melodiangivelse til "Guds Menighed, syng for vor Skaber i Løn", men på grund af den iøjnefaldende sammenhæng i strofens form og omkvæd mellem folkevisen og Grundtvigs salme, må man antage, at salmen er blevet sunget på folkevisens melodi i Vartov kirke (se Arnholtz 1952, s. 25, og Horsner 2020-2021, s. 67). Den ældst kendte nedskrift var med svensk tekst, "Och Jungfrun skulle sig åt Ottesången gå", og udgivet i 1814. I dansk sammenhæng og med tilknytning til grundtvigske kredse udgav Henrik Rung melodien i 1857 i *Tillæg til Weyses Choralbog*, nr. 14. Melodien findes i dag i en tillempet form i *Koralbog til Den Danske Salmebog 2003*, nr. 178.

Endnu en parallel mellem folkevisen og salmen er understregningen af musikkens og sangens magt. I folkevisen overvinder den harpespillende Villemand døden i skikkelse af den onde trold ved hjælp af sin musik; i salmen opfordres den harpespillende salmist eller salmedigter til at hylde frelseren Jesus Kristus, der overvandt døden for mennesket. Ordet "Psalmist" indeholder samtidig en association til den harpespillende salmedigter kong David fra *Det gamle Testamente*. Med Peter Balslev-Clausens formulering:

Grundtvig kalder harpespilleren "Du fromme Psalmist på jord" og lader derved hr. Villemand og kong David glide umærkeligt over i hinanden, samtidig med, at Jesus i linie 3 kaldes både "vor Konge" og "Guds levende Ord": han er Guds og Davids søn på samme måde som harpespilleren er både hr. Villemand og kong David" (Balslev-Clausen 1989, s. 64).

Indholdet og opbygningen af salmen kan anskues på flere måder. De tre strofer handler henholdsvis om treenigheden Gud, Jesus Kristus og Helligånden, men også for eksempel om fortiden, hvor Guds søn blev menneske, om salmedigteren i Grundtvigs nutid og om fremtiden med sangen og trøsten i evigheden. I de to første strofer opfordres den kristne menighed og salmedigteren til at lovsynge Gud og Jesus som "Guds levende Ord", der forkyndes og er til stede for mennesket (strofe 2). Når det sker, 'da' er Helligånden nærværende med sin trøst her på jorden og i evigheden i Himlen (strofe 3). Disse og mange flere sammenhænge i salmen bliver uddybet i Peter Balslev-Clausens analyse fra 1989, "Verdenssyn og menneskesyn i Grundtvigs salmedigtning", i *Grundtvig-Studier*, s. 46-65, specielt s. 61-65.

3 Salmebladene til Vartov kirke

“Guds Menighed, syng for vor Skaber i Løn” indledte som nævnt salmebladet til gudstjenesterne i Vartov julen 1847. Denne folder var karakteristisk ved, at de enkelte salmer her for første gang var nummererede. “Guds Menighed, syng for vor Skaber i Løn” havde således nummer 620. Nummeret lå i forlængelse af numrene i de autoriserede *Evangelisk-kristelig Psalmebog* (1798), nr. 1-560, og J.P. Mynsters *Tillæg til den evangelisk-christelige Psalmebog* (1845), der sluttede med nummer 617. I salmebladet fra julen 1847 var det også nyt, at de enkelte strofer i salmerne var angivet med nummer.

Siden julen 1845 havde Grundtvig ladet trykke lignende små foldere til højtiderne jul, påske og pinse. Det havde han gjort på trods af, at det principielt var forbudt at synge salmer til gudstjenester i statskirken, som ikke var optaget i de autoriserede salmebøger, eller hvor der ikke var indhentet en speciel tilladelse til at benytte dem. I disse år var anvendelsen af uautoriserede salmer dog ret udbredt især blandt Grundtvigs unge præstekolleger som Peter Rørdam og Johannes Ferdinand Fenger. Sammen med sin bror Theodor Fenger havde sidstnævnte i december 1845 i et oplag på 2.000 eksemplarer udgivet *Psalmer og Sange til Julen*, hvoraf mange af de 28 salmer var skrevet eller bearbejdet af Grundtvig. Det må bemærkes, at der ikke blev skredet ind fra de officielle kirkelige myndigheder mod brugen af disse udgivelser.

Grundtvigs salmeblad til julen 1845 havde blandt andet bestået af “Et Barn er født i Bethlehem” og “Lovet være du, Herre Christ”. I salmebladet til julen 1846 kom “Julen har Englelyd” med i en bearbejdelse, som Grundtvig selv havde stået for. Om indholdet af salmebladene skrev Grundtvig i et brev til Peter Rørdam:

“Julen har Englelyd” blev denne Jul [dvs. julen 1846] efter langt Raadslag indført i Vartov og gik alle Helligdagene den ene Gang bedre end den anden til stor Fornøjelse. Vil Gud, kommer Raden vist næste Gang til “Glæden hun er født i dag”, som Th. F(enger) ogsaa har faaet Fingre paa, og som godt fortjener at komme igien for Lyset (brev fra Grundtvig til Rørdam, 19. januar 1847; i Rørdam 1892, s. 58).

Opfordringen fra Theodor Fenger om at medtage “Glæden hun er født i dag” opfyldte Grundtvig her i 1847 ved at lave en mindre bearbejdelse af salmen til salmebladet. Af Grundtvigs bemærkninger i brevet fremgår det også, at efterhånden som salmernes tekster og melodier blev mere og mere kendte i Vartov, så steg menighedens glæde ved at lovprise Gud i sang.

4 Anvendt litteratur

4.1 Trykt

- Arnholtz, Arthur (1952) “Grundtvigs salmer og deres melodier” i *Grundtvig-Studier*, s. 7-38. København.
- Balslev-Clausen, Peter (1989) “Verdenssyn og menneskesyn i Grundtvigs salmedigtning” i *Grundtvig-Studier*, s. 46-65. København.
- *Den Danske Salmebog* (1953). København.

- *Den Danske Salmebog* (2002). København.
- *Evangelisk-kristelig Psalmebog, til Brug ved Kirke- og Huus-Andagt* (1798). København.
- Fenger, J.F. og R.Th. Fenger (1845) *Psalmer og Sange til Julen*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (u.å.: 1845) [*Salmesblad til Vartov julen 1845*]. u.st.
- Grundtvig, N.F.S. (1847) *Danske Kæmpeviser til Skole-Brug udvalgte og tillæmpede*. København.
- “Harpens Kraft” (DgF 40) (1854-1856) i *Danmarks gamle Folkeviser*, bind 1-12, bind 2. København.
- Horsner, John Wedell (2020-2021) “Vartovgalopader — sandhed eller skrøne?” i *Grundtvig-Studier*, s. 53-95. København.
- *Koralbog til Den Danske Salmebog 2003* (2003), bind 1-2. København.
- Mynster, J.P. udg. (1845) *Tillæg til den evangelisk-christelige Psalmebog. Ved Kongelig Resolution af 2ode Febr. 1845 autoriseret til Brug i de Menigheder, som maatte ønske at afbenytte det*. København.
- Pedersen, Vibeke A. udg. (2014) *Danske Kæmpeviser til Skole-Brug udvalgte og tillæmpede*, i *Grundtvigs Værker*, udg. af Center for Grundtvigforskning ved Aarhus Universitet (www.grundtvigsværker.dk).
- Rung, Henrik (1868) *Tillæg til Weyses Choralbog*, nr. 14; andet oplag, [1857]. København.
- Rørdam, Peter (1891-1895) *Peter Rørdam. Blade af hans Levnedsbog og Brevvexling*, udg. H.F. Rørdam, bind 1-3; bind 2 (1892): *fra 1844 til 1856*. København.

4.2 Utrykt

- “Och Jungfrun skulle sig åt Ottensången gå” (1814) i Peter Grønland (u.å.) *Harmonische Begleitung zu “Gamla Melodiar till Svenska Folkvisor från Forntiden / Samlada och utgivna af Er. Gust. Geijer och Arv. Aug. Afzelius / första Delen / Stockholm 1814”*, s. 1; indbundet nodemanuskript, Det Kongelige Bibliotek, København.